

УДК 159.9

ШАМНЕ А. В.

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, (м. Київ)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз психосоціальної проблеми, критичний огляд її методологічних засад та концепцій, у яких вона представлена в історії психології. Аналіз зосереджений на двох аспектах: представленість соціальної системи у психіці індивіда та форми існування психіки індивіда у межах соціальної системи. Визначено сучасні трансформації у розумінні психосоціальної проблеми.

Ключові слова: психосоціальна проблема, історія психології, соціальне-індивідуальне, соціалізація-індивідуалізація, суспільна (колективна) свідомість, взаємовплив індивіда і соціуму.

Психосоціальна проблема – це багатоаспектна і, як це не парадоксально, малодосліджена у психологічному ракурсі проблема. Три десятиліття назад О. М. Ткаченко зазначав, що у розробці методологічних проблем у психології вона «розчинена» у дослідженнях із загальної та соціальної психології і навіть не ставиться як спеціальна методологічна проблема типу психофізіологічної [9]. На думку О. О. Мітькіна, сучасна ситуація суттєво не змінилася і у цьому питанні психологія поки що не пішла далі примітивного протиставлення та суперництва соціоцентричного та антропоцентричного підходів [6, с. 122].

Частково це пов'язано з її багатоаспектністю. О. М. Ткаченко визначив такі *аспекти* психосоціальної проблеми, як співвідношення біологічного та соціального у психіці людини; співвідношення колективного та індивідуального у психологічній структурі суспільного індивіда; психокібернетичне (психоінструментальне) питання (відношення психіки людини та інструментів: знарядь праці і знаків) [9].

О. О. Мітькін вважає, що її зміст складають такі питання, як взаємодія індивідуальної та суспільної (колективної) свідомості як форм психічного, суспільна зумовленість індивідуальної поведінки людей, роль індивіда і соціуму в історичному процесі, функція соціального-індивідуального у структурі особистості [5]. Н. І. Сарджвеладзе імпліцитно виділяє такі аспекти психосоціальної проблеми, як взаємовплив індивіда і соціуму, питання про співвідношення соціального-індивідуального у психіці окремої людини, цілісні стани системи "особистість-соціум", механізми переходу потенційних станів, властивих цілісній системі "особистість – соціальний світ", у реальну поведінку [8].

Відповідно до логіки цієї статті важливо відмітити, що ці та інші аспекти психосоціальної проблеми можна диференціювати на дві пробле-

ми: проблема форм представленості соціальної системи у психіці індивіда, з однієї сторони, і проблема форм існування психіки індивіда у межах соціальної системи – з іншої. Основний зміст статті складатиме аналіз першої з них, зокрема співвідношення цих феноменів у психіці окремої людини, дослідження "поля соціального" у людині крізь аналіз структур індивідуальної самосвідомості. Нагадаємо, що відпочатку подібний ракурс аналізу заданий полемікою З. Фрейда з Г. Лебоном: засновник психоаналізу справедливо докоряв Г. Лебону у відсутності уваги до психологічних механізмів становлення соціального суб'єкта [10].

Актуальність дослідження цього комплексу питань важко переоцінити. Співвідношення соціального-індивідуального як форм свідомості мінливо у різні історичні епохи й у різних етносах [5]. Теоретичне осмислення сучасних форм представленості соціальної системи у психіці індивіда, форм існування, тенденцій життєдіяльності суб'єкта у соціальному світі, можливих варіантів їх взаємодії є фактично психосоціальною проблемою резервів людської життєдіяльності, резервів її адаптивної і перетворювальної активності. Їх актуалізація й адекватна реалізація – мета, яка ставиться усією системою виховання, а також практикою психологічного консультування і психокорекції.

Метою дослідження є теоретичний аналіз історії розробки психосоціальної проблеми та критичний розгляд методологічних засад тих концепцій, у яких вона представлена у психології.

Аналіз попередніх досліджень. Як з точки зору "багатого минулого", так і з позицій своєї "короткої історії", психосоціальна проблема незмінно залишалась однією з найбільш конфліктних у психології. Протягом філософського періоду психології вона була представлена двома підходами: акцидентальним й аксіологічним. *Акви-*

дентальний підхід, який зародився ще в античному вченні про форму та отримав найбільший розвиток у позитивізмі і марксизмі, трактує індивідуальне як незначущі інваріанти прояву сутності. Соціальне розумілося як загальне, характерне для людей, сутнісне, загально родове, а індивідуальне – як варіативне, акцидентальне по відношенню до сутнісного. Особистість виступала як індивідуальне вираження сутнісного, а ступінь розвитку особистості визначалася мірою представленості у ній загальнородового. Криза трактування соціального як всезагального призвела до появи його нового розуміння: як такого, що належить суспільству. Передумови такого погляду з'являються у французькому матеріалізмі, проте реально він виразився лише у марксизмі. У К. Маркса ми вперше стикаємося з об'єднанням сутнісного і суспільного трактування соціального: сутність людини розуміється як суспільна сутність.

Аксіологічний підхід бачить в індивідуальному самотійну цінність, стверджуючи, що його сутність утілена у ньому самому. Відносну окресленість він набув у період Ренесансу й остаточно оформився у німецькій класичній філософії (І. Кант, Р. Г. Лотце, І. Г. Фіхте Ф. В. І. Шеллінг, Г. В. Ф. Гегель), "філософії життя" (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, А. Бергсон), філософській течії персоналізму (В. Штерн, Ш. Ренувьє, Дж. Ройс, Е. Ш. Брайтмен, Е. Муньє, Ж. Лакруа та ін.). Індивідуалізм заперечував сам факт існування деякої загальнородової, сутнісної характеристики людини, стверджуючи, що сутність кожної людини унікальна, одинична, персональна. У рамках аксіологічного підходу виділені основні атрибутивні характеристики індивідуального: відносна незалежність від соціального (нормативного), самодетермінація, цілісність внутрішнього світу, буттєва творчість, унікальність й автономність.

Під впливом акцидентального та аксіологічного підходів оформилися декілька трактовок індивідуального (особистості, індивідуальності, людини) та його співвідношення з соціальним у філософії: природоцентриська (позитивізм, антропологізм); соціоцентриська (марксизм); суб'єктоцентриська, яка виявляла себе у формі волюнтаризму (психологія життя, феноменологія Е. Гуссерля), логоцентризму (І. Г. Фіхте, Г. В. Ф. Гегель) чи поєднання того й іншого (персоналізм). Існуючи паралельно, ці філософські течії мали різну вагу впродовж ХХ століття. Проте всі вони інтенсивно розвивалися у посткласичну епоху та знайшли те чи інше втілення у трактуваннях психосоціальної проблеми у психології.

Тривалий час загальна природоцентриська установка у психології не дозволяла дослідити повною мірою психосоціальну проблему. Остання розв'язувалася двома напрямками: у душі психобіологічного монізму, коли у соціальному вбачалася природа людини, особливість її як вищої тварини, а за соціальною поведінкою людини вбачалася реалізація певної біологічної програми (П. П. Блонський, У. Мак-Дугалл); та у душі біосоціального паралелізму (французька соціологічна школа, О. Ф. Лазурський, В. М. Бехтерєв), у межах якого соціальне розглядалося як вплив середовища, на який особистість змушена реагувати, адаптуючись до оточуючої дійсності.

Е. Дюркгейм та інші представники французької соціологічної школи аналізували такий аспект психосоціальної проблеми, як відношення колективного та індивідуального, та намагалися подолати орієнтацію на біопсихічний детермінізм з тим, щоб утвердити соціопсихічний індетермінізм. В. Дільтей і Е. Шпрангер здійснили спробу проаналізувати природу психосоціальної мотивації поведінки у концепції присвоєння індивідами соціальних цінностей, у якій дістала інтерпретації мотивуюча роль соціальних цінностей у психічному житті індивіда. П. Жане прагнув зрозуміти дії людини як дії соціальні і подолати таким чином антагонізм індивідуального та колективного, показати психосоціальний характер механізмів психічного, тобто соціальну природу регулятивного практичного аспекту психічного життя людини.

Серед перших західних теорій, звернених до пошуку цілісності індивідуального-соціального у людині, слід виділити теорію особистості У. Джеймса, концепцію дитинства А. Валлона, персоналізм В. Штерна та особливо – теорії психоаналітичного напрямку.

Не дивлячись на те, що соціалізація людини у концепції З. Фрейда розглядається як підкорення інтимних бажань, прагнень, потреб, Фреод, як і

У. Джеймс, включив соціальне у структуру особистості (Супер-Его). У концепції З. Фрейда підкреслюється конфліктний характер відносин між індивідуальним і соціальним, протиріччя між якими практично неможливо розв'язати. Тому у цілому психічне життя індивіда розглядається Фрейдом як психосоціальний конфлікт (так теорію Фрейда назвав С. Мадді [4]), як пошук компромісу між динамікою несвідомого та соціальними вимогами. Найбільш радикально соціальна лінія представлена у теорії Г. С. Саллівена, у якій ідеї психоаналізу поєдналися з деякими положеннями концепції Дж. Міда, К. Леві-

на тощо. Ідейні наступники Фрейда – А. Адлер, Е. Фромм і Е. Еріксон – істотно змінили початкову схему свого вчителя: хоча у процесі соціалізації індивід проходить через ланцюг криз, принципова можливість соціальної адаптації закладена у природі людини.

Отже, у психоаналітичному циклі теорії особистості можна виділити три рівні розв'язання психосоціальної проблеми. На першому рівні знаходяться уявлення Фрейда, який протиставляє індивіда суспільству, соціальність розуміється як нормування психічного життя індивіда. На другому рівні свідоме, зберігаючи атрибут всезагальності, розташовується вже у середині індивіда або у формі його колективного несвідомого або у формі провідної тенденції до об'єднання, якій протистоїть процес індивідуалізації (Анг'ял, К. Юнг та ін.). Індивідуальне життя людини, її психіка, задані знизу архітиповими схемами, боротьбою основних страхів, на відміну від фрейдівської заданості ззовні, вимогами реальності. На третьому рівні індивід опиняється замкненим (але тепер вже зверху) власними уявленнями фіналізмами (А. Адлер, Е. Фромм), але постулюється, що потреба у соціальному житті відповідає людській натурі, яка прагне до реалізації. Індивідуальний зміст життя складається зі всіх виборів власної поведінки у ситуаціях взаємодії з іншими людьми.

Увага до розв'язання психосоціальної проблеми у різних смислових ракурсах притаманна і західним дослідженням ідентичності, виконаним у руслі символічного інтеракціонізму (Л. Крапіман, Ч. Кулі, Дж. Мід, Ю. Хамбермас та ін.), психодинамічного (Г. Гартман, Е. Еріксон, Дж. Коте, Ч. Левін и др.) та когнітивного напрямків (Г. Брейкуелл, Г. Теджфел, Дж. Тернер, М. Яромовіц та ін.).

На особливу увагу заслуговує теорія психосоціального розвитку Е. Еріксона, у якій підкреслюються дві різноспрямовані тенденції: орієнтація особистості на соціальну взаємодію і прагнення людини до індивідуальності як вищої цінності людського розвитку [13]. Еріксон розглядав процес формування ідентичності як такий, що відбувається в умовах соціальної взаємодії та описував цей процес як форму особистісного буття, яка в ідеалі інтегрує на суб'єктивному рівні внутрішній світ людини і світ зовнішній у єдиний психосоціальний всесвіт. Це процес, «локалізований» у ядрі індивідуальної, але також і суспільної культури, який у дійсності встановлює ідентичність цих двох ідентичностей та визначає вектор психосоціального розвитку. У

дослідженнях послідовників Еріксона – Дж. Коте і Ч. Левіна показано, що процеси психосоціального синтезу на індивідуальному рівні опосередковуються, у першу чергу, універсальним соціокультурним впливом. При цьому психосоціальний мораторій, на думку Дж. Коте і Ч. Левіна, є періодом боротьби між Его, що втілює власні цінності індивіда, і Супер-Его, що представляє цінності, які пред'являються особистості батьківською сім'єю і суспільством [14].

У дослідженнях ідентичності, виконаних у руслі когнітивного напрямку та символічного інтеракціонізму, поняття ідентичності співвідноситься з процесом соціальної категоризації. Введено Г. Теджфелом поняття соціальної категорії визначало концептуальні позиції при вирішенні питання про суперечність соціального – індивідуального (особистих і групових засад у людині). Г. Теджфел використав модель біполярного континууму, на одному полюсі котрого можна розташувати варіанти соціальної поведінки індивідів, повністю обумовлені фактом їх групового членства (соціальна ідентичність), а на іншому – такі форми соціальної взаємодії, які визначаються індивідуальними характеристиками учасників (персональна ідентичність). Ідеї єдності соціального-індивідуального у структурі особистості продовжили: Дж. Тернер, який у своїй теорії самокатегоризації відмітив наявність реципрокної взаємозалежності між цими двома підсистемами Я-концепції, Ю. Хамбермас, який висунув концепцію балансу особистості і соціальної ідентичності як двох вимірів єдиного цілого та Р. Дженкінс, який указує, що індивідуальна унікальність і колективна співвіднесеність повинні розглядатися як дві сторони одного і того ж процесу [1].

Психосоціальна проблема у теоріях соціального навчіння (біхевіоризм) та більшості шкіл радянської психології набула яскраво вираженого соціологізаторського забарвлення. У теоретичній схемі Дж. Міда (соціал-біхевіоризм) ідентичність, або самість, формується у процесі соціалізації і є виключно результатом взаємодії (інтерацій) особистості, що розвивається, з іншими людьми. Як проблема соціалізації (у працях Д. Долларда, Дж. Роттера, Н. Міллера, Р. Сірса, А. Бандури, А. Парка та ін.) вона трактувалася як процес оволодіння дитиною суспільно виробленими нормами, правилами присвоєння нею культури суспільства, у якому вона народилася. У результаті соціалізації (навчіння) людина формується як особистість.

Перші вітчизняні концепції (теорії Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна,

Д. Н. Узнадзе та ін.) утілювали поворот від природоцентризму до соціоцентризму у трактовці психосоціальної проблеми. У культурно-історичній концепції розвитку психіки Л. С. Виготського та його наступників (зокрема у діяльнісному підході) розв'язання психосоціальної проблеми, з однієї сторони, базувалося на твердженні про те, що свою сутність людина віднаходить у сукупності суспільних відносин, а з іншого – на ідеї про механізм інтеріоризації, завдяки котрому ця і з самого початку відокремлена від окремої людини сутність стає власне її сутністю. Показуючи детермінованість особистісних структур привласненням соціального досвіду у спільній діяльності з іншими людьми, Л. С. Виготський у той же час підкреслив роль власної активності особистості. Соціальна ситуація розвитку є умовою формування як типового (соціального), так й індивідуального в особистості.

Під впливом ідеологічного забарвлення, характерного для психології 60-80-х років, за допомогою поняття особистості психологія прагнула розкрити марксистське розуміння соціальної обумовленості психічного (О. М. Леонтьев). Різні підходи акцентували у психосоціальній проблемі або момент суб'єктивного ставлення до світу (послідовники С. Л. Рубінштейна), або похідний характер індивідуальних відношень від об'єктивних обставин діяльності (послідовники О. М. Леонтьєва).

У якості реальної антитези соціологізаторському ухилу у трактуванні взаємодії "індивід-суспільство" виступає *гуманістична психологія*. Якщо радянська психологія будувалася на базі марксистського матеріалізму, то основою гуманістичної психології стало філософське вчення екзистенціалізму, зорієнтованого на проблеми і труднощі особистісного вибору у визначенні сенсу існування [11]. Представниками гуманістичної психології (А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, Ф. Франкл, Л. Кольберг, Г. Олпорт та ін.) відстоюються пріоритети індивідуального розвитку у становленні особистості. В усіх напрямках гуманістичної психології підкреслюється один непорушний факт: цілісність психіки індивіда, більшість особливостей міжіндивідуальних зв'язків та психосоціальної проблеми у цілому неможливо зрозуміти поза визнання існування у свідомості людини деякого виключно індивідуального "ядра", яке слугує тією базою для формування складної людської особистості, у якій індивідуальне і соціальне переплітається у діалектичному протиріччі.

Отже, психосоціальна проблема виявляється тим лакмусовим папірцем, який виявляє *найсуттєвіші розходження* різних напрямків психології. Найбільш яскраво це помітно при виявленні розходжень гуманістичної та радянської психології. З однієї сторони, в обох парадигмах (марксистській та гуманістичній), мова йде, на нашу думку, про інтеграцію людини зі світом та подолання її відчуженості від родової сутності, різні аспекти котрої, як єдності соціального та індивідуального, розкривають поняття особистості та суб'єкта (індивідуальності, самості тощо). З іншої сторони, предметом радянської психології стала особистість, яка прагнула до оптимальної реалізації своєї соціальності, а предметом гуманістичної психології – індивідуальність, яка реалізує свою унікальність, усвідомлює своє призначення у житті, регулює межі своєї суб'єктивної свободи. Коло інтересів радянської психології було пов'язане з трансформаціями соціальності в особистісному полі людини (як особистість визначається відносно норм, якими є закономірності та ступені свободи цього процесу). Ключовим поняттям гуманістичної психології стали не норми, а сенси особистості. Їх «соціальне походження» не заперечувалось, але найбільш важливими були процеси, які відбувалися у феноменальному полі особистості та їх екстеріоризація. Відрізнявся і підхід до активності особистості: радянська психологія вбачала в активності спосіб самовизначення особистості, реалізації своєї внутрішньої позиції у соціумі, гуманістична – спосіб самореалізації, реалізації своєї внутрішньої сутності. Як слушно зазначає Є. Б. Весна, гуманістична психологія вважала первинною індивідуалізацію, радянська психологія – соціалізацію [2].

Для психології останніх десятиліть характерними є трансформації у розумінні психосоціальної проблеми, зокрема поступове пом'якшення теми конфлікту між особистістю і суспільством, зсув акцентів з ідеї автономності на ідею екстеріоризації, цінності реалізованості особистості у соціумі, відповідальності суспільства за гармонійне суб'єктивне буття особистості, розкриття її духовного потенціалу, посилення прагнення до виходу за межі парадигми «людина- суспільство».

Навіть з такого стислого аналізу психосоціальної проблеми витікають декілька важливих **висновків**:

1. Психосоціальна проблема характеризується *опозиційністю теоретико-методологічних позицій* у трактуванні співвідношення соціального- індивідуального. Так, абсолютизація інди-

відуального характерна для філософії життя, екзистенціалізму, персоналізму, а соціального – відповідно, для марксизму, теорій соціального навчання, позитивізму. Таким чином, вона виступає як перехрестя гносеологічних позицій у розумінні структури, генези, функціонування соціального та індивідуального: послідовно суб'єктивної, внутрішньої, телеологічної (домінування індивідуального) і відносно об'єктивної, причинно зумовленої, каузальної (домінування соціального).

2. Психосоціальна проблема розглядається представниками різних шкіл та напрямків, адаптуючись відповідно до ідеології тієї чи іншої течії. Різні варіанти трактування психосоціальної проблеми опосередковуються, по-перше, розумінням сутності соціального-індивідуального (*онтологічний* аспект), по-друге, розумінням характеру взаємовідносин між ними, який може бути, як відзначалося раніше, гармонійним або конфліктним (*структурний* аспект), по-третє, інтерпретацією їх значущості у життєдіяльності людини (*функціональний* аспект), по-четверте, варіантами віднесеності цих процесів до етапів онтогенезу (*онтогенетичний* аспект).

3. Найбільш суттєві розбіжності пов'язані з різним розумінням та суттєвими змінами у трактуванні сутності соціального (соціальне як всезагальне, суспільне, колективне тощо). У ХХ ст. з'явився новий погляд на соціальне як суспільне, міцно закріпилося уявлення про вплив суспільства на розвиток людини та детермінацію свідомості і поведінки об'єктивними умовами існування, соціальним і культурним оточенням, «суспільним буттям» (К. Маркс) і «суспільним несвідомим» (Е. Фромм). Відповідно до цього у психосоціальній проблемі необхідно виділяти її онтологічну і генетичну складові. *Онтологічний постулат* свідчить, що вся людська свідомість соціальна за своєю природою. Згідно з *генетичним постулатом*, соціальна природа людської свідомості виникає у процесі інтерналізації зовнішнього соціального досвіду у свідомості індивіда у процесі соціалізації. Висновки з цих постулатів стали головною теоретичною і практичною проблемою у психології ХХ століття, дещо модифікуючись залежно від спрямованості тієї чи іншої школи.

4. Якщо «соціальність» трактується як «не індивідуальне», вона може розумітися або як «поза- та надіндивідуальне», безособове, всезагальне, або як «між індивідуальне», «те, що існує у спілкуванні». Розрізнення рівня в абстрагуванні поняття «соціальне» визначає відмінності

конкретних підходів до проблеми соціальної зумовленості особистості. При цьому психоаналітичному циклу теорій (З. Фройд, О. Ранк, К. Юнг) та неофрейдизму (Е. Фромм, А. Адлер) більшою мірою притаманне перше трактування; у руслі другого трактування знаходиться інтеракціоністський підхід до особистості. Проміжне положення займають екзистенціалістські (гуманістичні) теорії (наприклад, теорія «Я» К. Роджерса та ін.).

5. Складною є також проблема трактування «індивідуального» як внутрішнього. Наприклад, пріоритетність індивідуального (як вродженого, інстинктивного), яке піддається впливу соціального, характерна для теорії З. Фрейда, хоча цей погляд заломився і у гуманістичній психології, яка також стверджує, що соціальне має додатковий характер відносно індивідуалізації (як розгортання внутрішніх потенцій самореалізації) і відображає прагнення особистості реалізувати свою унікальність у соціумі, пошук способів узгодження своїх бажань і потреб із суспільством. Але незалежно від початкової теоретичної бази та трактування психосоціальної проблематики, у всіх західних та вітчизняних підходах самосвідомість (ідентичність, самість, Я-концепція та ін.) виконує важливу регулятивну функцію у контексті соціальної активності, соціопсихічної детермінації та розвитку особистості. У рамках усіх теоретичних підходів (навіть у тих, у яких постулюється відособленість соціального-індивідуального у структурі особистості), присутня яскраво виражена тенденція до розгляду цього феномену як інтеграційного утворення, що об'єднує онтогенетичний і соціально-психологічний розвиток особистості у єдину структуру психосоціального розвитку.

6. Більшість сучасних підходів дотримуються положення про те, що розвиток особистості можливий за умови включення її у систему соціальних та культурних зв'язків, і, навпаки, умовою розвитку соціуму є індивідуалізація (розвиток суб'єктності як особливої форми соціальності), функцією котрої є подальший розвиток соціальності у цілому (О. Асмолов, Р. Десі В., Мухіна, Ш. Шварц, та ін.). Але попри те, що у психології беззаперечно визнається значущість цієї взаємозалежності соціального й індивідуального, теорій, побудованих на ідеї їх взаємодії, вкрай мало. Таким чином, дослідження індивідуального розвитку особистості неминуче потребує включення психосоціальної проблематики у контекст виявлення детермінант, рушійних сил й умов становлення людини у соціумі.

7. Тривалий час психосоціальна проблема як така не виходила на авансцену психологічної науки, та не отримувала належної теоретичної розробки психологів, хоча імпліцитно була присутня у категоріальному апараті науки [9]. Протягом другої половини ХХ ст. відбувалося зростання питомої ваги досліджень соціопсихічного й особистісного рівнів поведінки, що опосередковано відображує значення психосоціальної проблеми, зростаючий інтерес до якої є свідченням трансформації парадигми психології та вказує на «вектор» еволюції всієї системи психологічних категорій.

Список використаних джерел

1. Антонова Н. В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н. В. Антонова // Вопросы психологии. — 1996. — №1. — С. 131-143.
2. Весна Е. Б. Личность и индивидуальность. История и теория: монография / Елена Борисовна Весна. — Петропавловск-Камчатский, 1996. — 192 с.
3. Зейгарник Б. В. Теории личности в зарубежной психологии: монография / Блюма Вольфовна Зейгарник. — М.: Изд-во МГУ, 1982. — 128 с.
4. Мадди С. Теории личности: сравнительный анализ / Сальваторе Мадди; [пер. И. Авидон, А. Батус-тин, П. Румянцева]. — СПб.: Издательство "Речь", 2002. — 730 с.
5. Митькин А. А. О роли индивидуального и коллективного сознания в социальной динамике / А. А. Митькин // Психол. журнал. — Т. 20. — 1999. — № 5. — С. 105—111.
6. Митькин А. А. Принцип самоорганизации систем: критический анализ / А. А. Митькин // Психол. журнал. — Т. 19. — 1998. — № 4. — С. 117—132.
7. Петровский А. В. История и теория психологии / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. — В 2-х томах. — Т. 2. — Ростов н/Д.: Феникс, 1996. — 416 с.
8. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой: монография / Нодар Ильич Сарджвеладзе. — Тбилиси: "Мецниереба", 1989. — 267 с.
9. Ткаченко О. М. Принципы та категорії психології: монографія / Олександр Миколайович Ткаченко. — К.: Гол. вид. ВО «Вища школа», 1979. — 198 с.
10. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я» / З. Фрейд // Преступная толпа. — М., 1998. — С. 119—185.
11. Хрестоматия по гуманистической психотерапии / Сост. М. Папуш. — М.: ИОИ, 1995. — 302 с.
12. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. — СПб., М., Харьков, Минск, 1997. — 608 с.
13. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эрикссон. — Пер. с англ., общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. — М.: Прогресс, 1996. — 344 с.
14. Cote J. A formulation of Erikson's theory of ego identity formation. *Developmental Review* / J. Cote, C. Levine. — 1987. — № 7. — P. 273—325.

ШАМНЕ А. В.

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПСИХОСОЦИАЛЬНОЙ ПРОБЛЕМЫ

В статье осуществлен теоретико-методологический и исторический анализ психосоциальной проблемы, критический обзор ее методологических основ и концепций, в которых она представлена в истории психологии. Анализ сосредоточен на двух аспектах: представленность социальной системы в психике индивида и формы существования психики индивида в пределах социальной системы. Определены современные трансформации в понимании психосоциальной проблемы.

Ключевые слова: психосоциальная проблема, история психологии, социальное-индивидуальное, социализация-индивидуализация, общественное (коллективное) сознание, взаимовлияние индивида и социума.

SHAMNE A. V.

THE THEORETICAL-METHODOLOGICAL ANALYSIS THE PSYCHOSOCIAL PROBLEMS

The article presents the theoretical, methodological and historical analysis of the psychosocial problems, a critical review of its methodological principles and concepts in which it was represented in the history of psychology. The analysis focused on two aspects: the representation of the social system in the psyche of the individual and existence forms of the psyche of the individual within a social system. The modern transformations in its understanding are defined. The growing interest to psychosocial problem is a testament of the transformation of the psychology paradigm and points to the "vector" of the evolution of the whole system of psychological categories.

Keywords: psychosocial problems, history of psychology, social-individual, socialization- personalization, social (collective) consciousness, mutual influence of the individual and society.

Стаття надійшла до редколегії 02. 09. 2013 року.